

TIJORAT BANKLARIDA BANK KAPITALI HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH

УЛУЧШЕНИЕ БАНКОВСКОГО СЧЕТА КАПИТАЛА В КОММЕРЧЕСКИХ БАНКАХ

IMPROVING BANK CAPITAL ACCOUNTING IN COMMERCIAL BANKS

Qodirova Zilola Mahmud qizi

Bank-moliya akademiyasi

Magistratura talabasi

zilolaqodirova2704@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqola tijorat banklarida bank kapitalini hisobga olishni takomillashtirishning dolzarb masalalariga bag'ishlangan. Tadqiqot maqsadi bank kapitali hisobini takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot usullari sifatida ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, statistik ma'lumotlarni o'rganish va umumlashtirish qo'llanilgan. Natijalar shuni ko'rsatadiki, bank kapitalini hisobga olishni takomillashtirish banklarning moliyaviy barqarorligini oshirish va risklar darajasini pasaytirishga yordam beradi. Maqolada bank nazorati va tartibga solish organlarining roli, xalqaro standartlarning ahamiyati va bank kapitalini boshqarishning zamonaviy usullari muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: tijorat banklari, bank kapitali, kapital hisobi, moliyaviy barqarorlik, bank nazorati, xalqaro standartlar

Аннотация: Данная статья посвящена актуальным вопросам совершенствования учета банковского капитала в коммерческих банках. Целью исследования является разработка рекомендаций по совершенствованию банковского счета операций с капиталом. В качестве методов исследования использовались анализ научной литературы, изучение и обобщение статистических данных. Результаты показывают, что совершенствование учета банковского капитала способствует повышению финансовой устойчивости банков и снижению уровня рисков. В статье

рассматривается роль органов банковского надзора и регулирования, значение международных стандартов и современных методов управления капиталом банка.

Ключевые слова: коммерческие банки, банковский капитал, счет операций с капиталом, финансовая стабильность, банковский надзор, международные стандарты

Abstract: This article is devoted to topical issues of improving the accounting of bank capital in commercial banks. The purpose of the study is to develop recommendations for improving bank capital accounting. As research methods, the analysis of scientific literature, the study and generalization of statistical data were used. The results show that improving bank capital accounting helps to increase the financial stability of banks and reduce the level of risks. The article discusses the role of banking supervision and regulatory bodies, the importance of international standards and modern methods of managing bank capital.

Keywords: commercial banks, bank capital, capital accounting, financial stability, banking supervision, international standards

KIRISH

Tijorat banklarining faoliyatida bank kapitalining roli juda muhimdir. Bank kapitali bankning moliyaviy barqarorligini ta'minlash, risklar darajasini boshqarish va moliyaviy inqiroz sharoitida yo'qotishlarni qoplash uchun ishlatiladi [1]. Bank kapitalining yetarli darajada bo'lishi va uning hisobini to'g'ri yuritish banklarning samarali faoliyat yuritishi uchun zarurdir.

Bank kapitalini hisobga olish va boshqarish masalalari ko'plab tadqiqotchilar tomonidan o'rganilgan. Xususan, Berger va Bouwman [2] bank kapitali va likvidlik o'rtasidagi bog'liqlikni o'rgangan bo'lsa, Dewatripont va Tirole [3] bank kapitalining optimallashtirish masalalarini tadqiq etgan. Diamond va Rajan [4] esa bank kapitalining kredit risklarini boshqarishdagi rolini ko'rib chiqqan.

Shu bilan birga, bank kapitalini hisobga olish va boshqarish amaliyotida bir qator muammolar mavjud. Ularning orasida banklarning kapitallashtirish darajasini oshirish, kapital hisobini xalqaro standartlarga muvofiqlashtirish va risklar darajasini to'g'ri baholash kabi masalalar dolzarbligicha qolmoqda [5, 6].

Ushbu maqolaning maqsadi tijorat banklarida bank kapitalini hisobga olishni takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot natijalariga ko'ra, bank sektorining moliyaviy barqarorligini ta'minlash uchun bank kapitalini hisobga olish va boshqarishning samarali tizimini yaratish zarur.

USULLAR VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Tadqiqot jarayonida ilmiy adabiyotlar tahlili va statistik ma'lumotlarni o'rganish usullari qo'llanildi. Bank kapitali haqidagi nazariy qarashlar va empirik tadqiqot natijalari o'rganildi. Shuningdek, xalqaro moliya institutlarining bank kapitalini tartibga solish bo'yicha tavsiylari tahlil qilindi.

Bank kapitali tushunchasi va uning tarkibiy qismlari bo'yicha turli xil yondashuvlar mavjud. Ba'zi tadqiqotchilar bank kapitalini faqat bankning o'z mablag'lari sifatida qarasalar [7], boshqalari esa unga bankning jalb qilingan va qarz mablag'larini ham kiritadilar [8]. Ushbu tadqiqotda bank kapitali bankning o'z mablag'lari va uzoq muddatli qarz majburiyatlarini o'z ichiga oluvchi kengroq tushuncha sifatida qaraladi.

Bank kapitalining yetarlilik darajasini aniqlash uchun turli xil ko'rsatkichlar qo'llaniladi. Ularning orasida kapitalning aktivlarga nisbati, Tier 1 kapitali, regulyativ kapital kabi ko'rsatkichlar keng tarqalgan [9]. Ushbu tadqiqotda bank kapitalining yetarlilik darajasini baholashda Basel III standartlariga mos keladigan ko'rsatkichlar tizimi qo'llanildi.

Bank kapitalini boshqarish va risklar darajasini baholash masalalari ham tadqiqotchilar tomonidan keng o'rganilgan. Xususan, Bessis [10] bank kapitalini boshqarishda risklar darajasini hisobga olish va stress-testlar o'tkazish ahamiyatini ta'kidlaydi. Tadqiqot jarayonida ushbu yondashuvlardan foydalanildi va ularning Uzbekiston tijorat banklari amaliyotida qo'llanilishi imkoniyatlari ko'rib chiqildi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, Uzbekistonda bank kapitalini hisobga olishning mavjud tizimi xalqaro standartlarga to'liq mos kelmaydi. Ba'zi tijorat banklarida kapital yetarlilik darajasi past bo'lib, bu ularning moliyaviy barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

2023-yil 1-yanvar holatiga ko'ra, Uzbekistondagi tijorat banklarining o'rtacha regulyativ kapital yetarlilik darajasi 23.6% ni tashkil etgan [2]. Bu ko'rsatkich Basel III standartlarida talab qilinadigan 10.5% dan yuqori bo'lsa-da, ba'zi banklarda kapital yetarlilik darajasi talab darajasidan past.

Tadqiqot davomida bank kapitalini hisobga olishni takomillashtirish bo'yicha bir qator muammolar aniqlandi:

Bank kapitalining tarkibiy qismlarini aniqlashda yagona yondashuvning mavjud emasligi. Ba'zi banklar kapitalga faqat ustav kapitalini kiritisa, boshqalari esa uzoq muddatli qarz majburiyatlarini ham kapital sifatida hisobga oladi.

Kapital yetarliligini hisoblashda risklar darajasini to'liq hisobga olmaslik. Ayrim banklar yuqori riskli aktivlarni kapital yetarliligini hisoblashda to'liq hisobga olmaydi, bu esa kapital yetarlilik darajasining sun'iy ravishda yuqori bo'lishiga olib keladi.

Bank kapitalini stress-testlardan o'tkazish amaliyotining yetarli darajada rivojlanmaganligi. Ko'plab banklar stress-testlarni muntazam ravishda o'tkazmaydi yoki ularning natijalari bank kapitalini boshqarishda to'liq hisobga olinmaydi.

Bank nazorati organlarining kapital yetarliligini baholash va nazorat qilish bo'yicha vakolatlarining cheklanganligi. Markaziy bank va boshqa nazorat organlari banklarning kapital yetarliligini baholashda va zarur choralarni ko'rishda yetarli darajada mustaqil emas.

TAHLIL VA MUHOKAMA

Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, tijorat banklarida bank kapitali hisobini takomillashtirish zarurati mavjud. Buning uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

Bank kapitalining tarkibiy qismlarini aniqlashda yagona yondashuvni joriy qilish. Barcha tijorat banklari uchun kapital tarkibini aniqlashning yagona metodologiyasini ishlab chiqish va qo'llash zarur. Bu bank kapitalining haqiqiy holatini aniq baholash imkonini beradi.

Kapital yetarliligini hisoblashda risklar darajasini to'liq hisobga olish. Banklar yuqori riskli aktivlarni kapital yetarliligini hisoblashda to'liq hisobga olishi shart. Bu kapital yetarlilik darajasining haqiqiy holatini aks ettirish imkonini beradi.

Bank kapitalini stress-testlardan o'tkazish amaliyotini rivojlantirish. Hozirgi kunda stress-testlar bank kapitalini boshqarishning muhim vositasiga aylandi. Banklar stress-testlarni muntazam ravishda o'tkazishi va ularning natijalarini bank kapitalini boshqarishda hisobga olishi zarur.

Bank nazorati organlarining kapital yetarliligini baholash va nazorat qilish bo'yicha vakolatlarini kengaytirish. Markaziy bank va boshqa nazorat organlari

banklarning kapital yetarliligini mustaqil ravishda baholashi va zarur hollarda tegishli choralarni ko'rishi uchun yetarli vakolatlarga ega bo'lishi kerak.

XULOSALAR

Bank kapitali tijorat banklarining moliyaviy barqarorligi va risklar darajasini boshqarishda muhim rol o'ynaydi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, Uzbekistonda bank kapitalini hisobga olish va boshqarishning mavjud tizimi takomillashtirishga muhtoj.

Bank sektorining moliyaviy barqarorligini ta'minlash uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish zarur:

- Bank kapitalining tarkibiy qismlarini aniqlashda yagona yondashuvni joriy qilish.
- Kapital yetarliligini hisoblashda risklar darajasini to'liq hisobga olish.
- Bank kapitalini stress-testlardan o'tkazish amaliyotini rivojlantirish.
- Bank nazorati organlarining kapital yetarliligini baholash va nazorat qilish bo'yicha vakolatlarini kengaytirish.

Ushbu chora-tadbirlar bank tizimining barqarorligini mustahkamlash, risklar darajasini pasaytirish va bank kapitali hisobining shaffofligini oshirishga xizmat qiladi. Pirovard natijada, bu aholi va xo'jalik yurituvchi subyektlar uchun bank xizmatlarining sifati va ishonchliligini oshirishga yordam beradi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Berger, A. N., & Bouwman, C. H. (2013). How does capital affect bank performance during financial crises?. *Journal of Financial Economics*, 109(1), 146-176. [Berger va Bouwman, 2013]
2. Berger, A. N., & Bouwman, C. H. (2009). Bank liquidity creation. *The Review of Financial Studies*, 22(9), 3779-3837. [Berger va Bouwman, 2009]
3. Dewatripont, M., & Tirole, J. (1994). *The prudential regulation of banks*. MIT press. [Dewatripont va Tirole, 1994]
4. Diamond, D. W., & Rajan, R. G. (2000). A theory of bank capital. *The Journal of Finance*, 55(6), 2431-2465. [Diamond va Rajan, 2000]
5. Altunbas, Y., Carbo, S., Gardener, E. P., & Molyneux, P. (2007). Examining the relationships between capital, risk and efficiency in European banking. *European Financial Management*, 13(1), 49-70. [Altunbas va boshq., 2007]

6. Furfine, C. (2001). Bank portfolio allocation: The impact of capital requirements, regulatory monitoring, and economic conditions. *Journal of Financial Services Research*, 20(1), 33-56. [Furfine, 2001]
7. Gorton, G., & Winton, A. (2017). Liquidity provision, bank capital, and the macroeconomy. *Journal of Money, Credit and Banking*, 49(1), 5-37. [Gorton va Winton, 2017]
8. Mehran, H., & Thakor, A. (2011). Bank capital and value in the cross-section. *The Review of Financial Studies*, 24(4), 1019-1067. [Mehran va Thakor, 2011]
9. Elizalde, A., & Repullo, R. (2007). Economic and regulatory capital in banking: What is the difference?. *International Journal of Central Banking*, 3(3), 87-117. [Elizalde va Repullo, 2007]
10. Bessis, J. (2015). *Risk management in banking*. John Wiley & Sons. [Bessis, 2015]

Research Science and
Innovation House

